

9. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: Міжнародний документ від 22.07.1946// Електронний ресурс. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599/print.

10. Ісландія знає, як зробити підлітків байдужими до алкоголю, сигарет і наркотиків. Але решта світу її не слухає. Електронний ресурс. URL: <https://mandruy.com/informaciya/islandiya-znae-yak-zrobiti-pidlitiv-bayduzhimi-do-alkogolyu-sigaret-i-narkotikiv/>

11. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241.

12. Зеркалов Д. В., Арламов О. Ю. Соціальні проблеми сталого розвитку Електронний ресурс : Монографія. – К.: Основа, 2013. – 562 с.

УДК 342.5 (045)

Карп Д. І.,

аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У СУЧАСНІЙ ДОКТРИНІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних аспектів визначення категорії «національні меншини» в науці конституційного права. Стверджується, що у сучасних конституціях відображені певні концептуальні підходи до суб'єктного складу національних меншин, що вимагає їх всебічного розгляду та науково-практичного аналізу з точки зору сучасних процесів європейської міждержавної інтеграції в частині імплементації загальновизнаних стандартів, принципів і норм у сфері прав людини, громадянина і соціальних груп. В результаті проведеного аналізу встановлено, що концептуально і методологічно конституційно-правовий статус національних меншин в сучасних державах базується на діалектичній єдності етнічного і політичного дискурсів, які у сукупності дають можливість виділити національні меншини в якості окремих суб'єктів конституційно-правових відносин та об'єкта конституційно-правового регулювання.

Ключові слова: національні меншини, конституційне право, конституційно-правова доктрина, конституційно-правовий статус, права людини і громадянина, європейська інтеграція.

Карп Д.И. Конституционно-правовой статус национальных меньшинств в современной доктрине конституционализма: проблемы определения и интерпретации.

Статья посвящена исследованию концептуальных аспектов определения категории «национальные меньшинства» в науке конституционного права. Утверждается, что в современных конституциях отражены определенные концептуальные подходы к субъектному составу национальных меньшинств, что требует их всестороннего рассмотрения и научно-практического анализа с точки зрения современных процессов европейской межгосударственной интеграции в части имплементации общепризнанных стандартов, принципов и норм в области прав человека, гражданина и социальных групп. В результате проведенного анализа установлено, что концептуально и методологически конституционно-правовой статус национальных меньшинств в современных государствах базируется на диалектическом единстве этнического и политического дискурсов, которые в совокупности дают возможность выделить национальные меньшинства в качестве отдельных субъектов конституционно-правовых отношений и объекта конституционно-правового регулирования.

Ключевые слова: национальные меньшинства, конституционное право, конституционно-правовая доктрина, конституционно-правовой статус, права человека и гражданина, европейская интеграция.

Karp D. The Constitutional law status of national minorities in the modern doctrine of constitutionalism: problems of definition and interpretation

The article investigates the conceptual aspects of the definition of «national minority» in the science of constitutional law. It is alleged that in modern constitutions reflected some conceptual approaches to the

subject composition of national minorities requires their comprehensive review and scientific analysis in terms of contemporary processes of European integration in interstate implementation of universally accepted standards, principles and norms of human rights, citizen and social groups. The analysis found that conceptually and methodologically constitutional and legal status of national minorities in modern states is based on the dialectical unity of ethnic and political discourses that collectively make it possible to allocate national minorities as special subjects of constitutional relations and as object of the constitutional regulation.

Key words: national minorities, constitutional law, constitutional law doctrine, constitutional status, human and civil rights, European integration.

Актуальність дослідження. Для України як держави з поліетнічним складом населення існує нагальна потреба у вирішенні комплексу правових, політичних та соціально-культурних проблем, пов'язаних зі створенням необхідних сприятливих умов для всебічного розвитку національних меншин, які складають майже третину населення країни. Тому розроблення державної політики щодо національних меншин, включаючи конституційно-правові засади її регулювання, є актуальною проблемою теоретичного і практичного характеру. Адже розвиток національних меншин в Україні є невід'ємною складовою не лише загального процесу формування правової держави, а й становлення конституційно-правового статусу людини і громадянина, важливою умовою забезпечення етнонаціонального розвитку та етнонаціонального самовизначення в усіх їх демократичних та законних формах. Однією з ознак демократичної держави є визнання рівності громадян усіх національностей перед законом. Водночас, наявність у державі значної кількості національних меншин висуває проблему забезпечення їхніх специфічних прав та свобод. Особливої уваги потребує забезпечення саме колективних прав національних меншин, і передусім – права на самоорганізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самоорганізації національних меншин, впровадження її форм у науковій спеціальній літературі є малодослідженим. Враховуючи, що за своїм змістом самоорганізація національних меншин є досить багатогранним явищем, зазначена проблема є актуальною для теорії та історії держави і права, конституційного, адміністративного, міжнародного права, зокрема, таких міжгалузевих інститутів, як права та свободи людини і громадянина, державний устрій, статус органів державної влади, місцеве самоврядування тощо. В цьому відношенні можна виділити праці вітчизняних вчених, які досліджували окремі аспекти цього питання: В. Б. Авер'янова, М. О. Баймуратова, В. І. Євітова, В. Н. Денисова, Н. П. Гасвої, В. М. Кампа, В. В. Копейчикова, О. Л. Копиленка, М. І. Корнієнка, П. Ф. Мартиненка, О. М. Мироненка, В. О. Нікітюка, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, Ю. І. Римаренка, В. М. Селіванова, Є. А. Тихонові, Ю. М. Тодики, В. А. Чеховича, О. Ф. Фрицького, В. М. Шаповала та ін.

Мета статті – дослідити проблемні теоретичні і практичні питання визначення та інтерпретації конституційно-правового статусу національних меншин у сучасній доктрині конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі вчені правознавці розподіляють права людини за різними критеріями. Так, за суб'єктним складом здійснення прав визначають індивідуальні і колективні [1, с. 11-12]. У цьому аспекті розкриття правової природи прав національних меншин пов'язано із з'ясуванням ряду положень. В юридичній літературі не заперечується, що права етнонаціональних меншин належать членам цих меншин. Разом з тим потребує вирішення питання - чи належать права меншин виключно індивідуальним членам етнічної групи, чи сама ця група, як єдиний організований суб'єкт, також є носієм цих прав?

На думку В. О. Нікітюка, права національних меншин можуть трактуватися з різних концептуальних позицій, які він класифікував у такий спосіб:

1. За місцем прав національних меншин у міжнародному праві:
 - а) права національних меншин є самостійною категорією гуманітарних прав, яка існує паралельно з категорією прав людини;
 - б) права національних меншин є частиною прав людини.
2. За суб'єктивною ознакою:
 - а) права національних меншин є правами певних колективів;
 - б) права національних меншин є індивідуальними правами членів таких меншин.

Незважаючи на таку широку і в цілому досить таки творчу класифікацію В. О. Нікітюк робить висновок, про те, що права етнонаціональних меншин, які складають їх правовий статус є лише індивідуальними, а не колективними правами, тобто є правами індивідів, які належать до етнонаціональних меншин, а не самих груп, утворених цими індивідами [2, с. 17].

Проте, такий підхід, таке трактування, на нашу думку, не може повністю забезпечити реалізацію прав національних меншин. До речі, існуючий конституційно-правовий підхід до поділу етносів

означає, що в Україні, як вже вказувалося, є українська (титульна) нація, корінні народи і національні меншини. Відповідно національні меншини є складовою Українського народу, а це означає, що патерналістську модель державної етнонаціональної політики не можна вважати обґрунтованою. Принципового значення при тому набуває забезпечення національних прав людини і прав національного колективу в їх органічній єдності. На це положення, також, звертається увага і в ряді етнодержавознавчих досліджень. Відомо, що у 1991 році робоча група, мандат якої щорічно продовжувався Комісією з прав людини, ООН розглянула у другому читанні проект Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. Після схвалення проекту Декларації 48-ю сесією Комісії з прав людини, вона була прийнята 47 сесією Генеральної Асамблеї ООН. Міжнародне співтовариство усвідомило той факт, що правило недискримінації та орієнтація на індивіда самі по собі недостатні для захисту прав індивідів як членів етнічних груп, а також самих цих груп. Найочевидніше це проявляється у ряді поліетнічних суспільств, в яких проблеми національних меншин не можна ефективно вирішувати, виходячи з застарілого підходу до прав меншин, або базуючись лише на теорії індивідуальних прав. Тобто, конче потрібно робити акцент на індивідуальних та колективних сторонах у розумінні конституційного статусу національних меншин, що дає змогу більш широко забезпечити їх права для їх подальшого ефективного та всебічного задоволення.

Отже, сучасне доктринальне розуміння самоорганізації національних меншин, як форми їх самовизначення в державі, а також визнання автономії елементом механізму держави та організаційно-правовою формою здійснення такої самоорганізації автономію, дозволяє класифікувати форми та види самоорганізації, насамперед, у контексті державного устрою. В тому випадку, якщо автономія є механізмом здійснення самоорганізації національних меншин, то, на нашу думку, така автономія повинна впроваджуватися на підставах, що включає: 1) рівень врахування інтересів національних меншин шляхом надання територіям їхнього компактного проживання повноважень щодо національного самоврядування; 2) організація державного механізму, а саме наявність відповідної структурної форми децентралізації державної влади (тобто автономія органів державної влади, які формуються з представників національних меншин, з власною компетенцією, для вирішення питань свого національно-культурного життя).

Разом з тим, такі підстави мають стати для визначення загальних критеріїв для класифікації форм самоорганізації національних меншин. Можна зробити висновок, що в системі державного устрою виділяються дві загальні форми самоорганізації національних меншин: територіальна та екстериторіальна. В основу першої покладено територіальний критерій (тобто наявність компактного проживання національної меншини на території впровадження автономії), а в основу другої – рівень децентралізації державної влади (тобто автономія органів державної влади, які формуються з представників національних меншин, з власною компетенцією, для вирішення питань свого національно-культурного життя).

У конституційно-правовій науці прийнято визначати народ як «сукупність населення певної країни» [3, с. 272]. Подібної точки зору дотримується В. Н. Шаповал, на думку якого необхідно розглядати народ як «сукупності всіх громадян, яка створює політичну спільність, що знаходиться в основі існування держави» [4, с. 499]. З іншого боку, на думку П.П. Шляхтуна, категорія «народ» розуміється і в іншому сенсі – як «етнічна спільнота (плем'я, народність, нація)», причому в цьому значенні, за його словами, «термін «народ» використовується тоді, коли йдеться про право народу на політичне самовизначення» [3, с. 272].

З останнім зауваженням, на наш погляд, складно погодитися, оскільки політологічно, історично і з позицій міжнародного і конституційного права поняття «нація» (а тим більше такі поняття, як «плем'я» і «народність») є самостійними і відмінними від того сенсу, який вкладається у визначення народу як політичної, але ні в якому разі не суто етнічної, спільності, яка мешкає на певній державній території.

У цьому контексті слід погодитися з абсолютно справедливим зауваженням Р.Ш. Гаріпова про те, що «загальноприйнятого всім міжнародним співтовариством поняття «народ» немає до сих пір» [5, с. 15], в зв'язку з чим перед тим, як проаналізувати спеціально-юридичні доктринальні позиції, доцільним видається дослідити основні філософські концептуальні підходи до визначення зазначеного поняття і його етимологічного структурно-змістовного обсягу.

Так, ще В. Г. Белінський вважав, що поняття «народ» вбирало в себе все суспільство загалом, тобто всі стани і соціальні групи [6, с. 302-303], що вбачається дуже важливим для подальшого розуміння сутності і значення колективних прав соціальних груп в структурі конституційно-правових

відносин. У той же час, інший вислів В. Г. Белінського вступає в певне протиріччя з попереднім, оскільки в ньому автор пов'язує прикметник «народне» зі звичаями, традиціями, важливими для ідентифікації етносу [7, с. 123]. Таким чином, логічно припустити, що вже навряд чи можливо синхронізувати запропоноване бачення всього суспільства як народу з доктриною звуження категорії «народ» до національно-етнічного рівня, тим більше, в сучасних умовах не доводиться на практиці стикатися з «чистими» мононаціональними товариствами (державами), в яких обсяг поняття «народ» збігався б з обсягом поняття «нація» або «етнос», і тому цілком природно, що В. Г. Белінський розрізняв поняття «народ» і «нація», часто змішуючи їх і не пропонуючи жодних критеріїв розмежування і форм співвідношення між собою, крім того, що зовнішньою ознакою нації була здатність до утворення держави [8, с. 63], причому, за висловом В. Н. Кудряшова, «в будь-якому випадку тільки національність як вища форма консолідації суспільства дозволяла йому вирішувати найскладніші і глобальні завдання» [9, с. 64].

На думку Б. Н. Чичеріна, існує два визначення поняття «народ» – етнографічне та юридичне [10, с. 4]. В етнографічному сенсі, народ – це сукупність людей, пов'язаних «природним походженням і духовною єдністю», де зовнішньою ознакою є мова, і для позначення якої мислитель запропонував дефініцію «народність» (таким чином, проглядається сенс, досить близький до вузького етнічного визначення понять «нація» і «національність» в якості приналежності до певної саме етнічної нації) [10, с. 80].

В даному контексті необхідно відзначити, що саме «принцип національності» був в основі створення перших національних держав, відповідно до якого, за словами В. В. Мицика, «кожна нація має право створити незалежну державу, а тому тільки національно однорідні держави розглядаються як легітимні» [11, с. 11]. Зазначений принцип на доктринальному рівні в конституційному праві сформулював французький правознавець Р. Штаель як правило, згідно з яким кожна держава має складатися з одного народу, який має однакову мову, звичаї і поведінку, що дає йому можливість усвідомити свою національну єдність, що перегукується зі схожою позицією і В. Н. Мілюкова [12, с. 11]. Розвинув зазначену доктринальну концепцію П. Манчіні, представник «національної школи» італійської юриспруденції, на думку якого саме нація, а не держава, є основним суб'єктом міжнародного права [13, с. 42].

Дійсно, в XIX ст. процес національно-державного будівництва проходив саме в руслі політико-правового гасла «одна держава, одна мова, одна релігія, одна культура». У зв'язку з цим цілком закономірним є те обставина, що в розглянутий історичний період конституції цілого ряду європейських держав містили згадку про мову як формальному атрибуті держави і державності з набагато більш детальною конституційно-правовою регламентацією в порівнянні з такими державними символами, як прапор, герб, гімн.

У той же час необхідно погодитися з В. В. Мициком в тій частині, що «через фактичної наявності в державі багатомовності процес правового (конституційного) закріплення статусу державної мови проходив в гострій політичній боротьбі. Проти цього виступали не тільки національні меншини (в силу дискримінаційного ставлення до їхньої мови), а й представники сфери торгівлі, духовенства, інших соціальних верств» [11, с. 12], що також мало значний вплив на поступове розуміння категорії «національні меншини» у сучасному конституціоналізмі.

Висновки. Таким чином, загалом можна констатувати, що під самоорганізацією суб'єктів прав національних меншин у сучасному конституціоналізмі слід розуміти вільний вибір ними форм свого існування. За своїм конституційно-правовим змістом самоорганізація національних меншин в Україні є процес їх самовизначення в державі, який здійснюється згідно із Конституцією України та її чинним законодавством. При цьому у даному контексті, міжнародно-правовий принцип «право націй та народів на самовизначення» у законодавстві України може поширюватися на національні меншини та тлумачитися як універсальний принцип реалізації їх культурних, політичних, соціальних та інших прав в державі у всіх передбачених законодавством формах, не порушуючи при цьому цілісності держави та її унітарного державного устрою, а основною конституційною організаційно-правовою формою здійснення самоорганізації національних меншин є автономія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Права людини і громадянина: проблеми реалізації в Україні. Праці Львівської лабораторії прав людини АПНУ / За ред. П.М. Рабіновича. – К., 1998. – С. 11-12.
2. Нікітюк В. О. Статус етнонаціональних меншин (порівняльно-правовий аспект): Автореф. дис. к. ю. н. 12.00.02 / В. О. Нікітюк. – К., 1995. – С. 17.
3. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2005. –

568 с.

4. Шаповал В. М. Народ / В. М. Шаповал // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
5. Гарипов Р. Ш. Защита коренных народов в международном праве / Р. Ш. Гарипов. – Казань : Центр инновационных технологий, 2012. – 256 с.
6. Белинский В. Г. Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым / В. Г. Белинский // Полн. собр. соч. : в 13 т. – М. : Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 5. – С. 289-451.
7. Белинский В. Г. Деяния Петра Великого / В. Г. Белинский // Полн. собр. соч. : в 13 т. – М. : Изд-во АН СССР, 1954. – Т. 5. – С. 91-153.
8. Белинский В. Г. История Малороссии Николая Маркевича / В. Г. Белинский // Полн. собр. соч. : в 13 т. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – Т. 7. – С. 44-65.
9. Кудряшев В. Н. Проблема генезиса наций в либеральной общественной мысли России XIX в. / В. Н. Кудряшев // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 355. – С. 64-68.
10. Чичерин Б. Н. Курс государственной науки / Б. Н. Чичерин. – М. : Тип. Кушнерев и К, 1894. – Т. 1. – 492 с.
11. Мицик В. В. Права національних меншин у міжнародному праві / В. В. Мицик. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 287 с.
12. Милуков В. Н. Очерки по истории русской культуры / В. Н. Милуков. – СПб. : Тип. И. Н. Скороходова, 1901. – Ч. 3. – 185 с.
13. Mancini P. S. Delia Nazionalita' comme Fondamento del Dritto delle Genti / P.S. Mancini // Diritto internazionale – Prelezioni. – Naples : Giuseppe Margheri Editore, 1873. – 376 p.

УДК 349.2

Пікуль В.П.,

суддя Полтавського апеляційного суду

СТОСОВНО ІНСТИТУТУ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СИСТЕМІ ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню співвідношення інституту охорони праці з іншими суміжними інститутами трудового права та визначенню ролі інституту охорони праці в системі трудового права України.

Ключові слова: охорона праці, трудове право, інститут трудового права, взаємодія, співвідношення.

Пікуль В.П. Относительно института охраны труда в системе права

Статья посвящена исследованию соотношения института охраны труда с другими смежными институтами трудового права и определению роли института охраны труда в системе трудового права Украины.

Ключевые слова: охрана труда, трудовое право, институт трудового права, взаимодействие, соотношение.

Pikul V. Relative to the Institute of Labor Protection in the system of law

The article is devoted to the study of the correlation of the Institute of Labor Protection with other related institutes of labor law and determination of the role of the institute labor protection in the system of labor law of Ukraine.

Key words: labor protection, labor law, labor law institute, interaction, relations.

Проте, сьогодні забезпечення права на належні, безпечні та здорові умови праці здійснюється не лише нормами трудового права. З охороною праці тісно пов'язана також низка правових норм, що належать до інших галузей права. Це норми цивільного права, що закріплюють майнову відповідальність при ушкодженні здоров'я або смерті громадянина, норми адміністративного права, що визначають адміністративну відповідальність і порядок притягнення до неї осіб органами охорони праці, норми кримінального права, що встановлюють відповідальність при вчиненні злочинів у галузі охорони праці і техніки безпеки, норми права соціального забезпечення, що передбачають порядок